

Nr 43

Av herr **Holmberg m. fl.**, om anordnande av statlig verkstadsindustri i Norrland.

I bankoutskottets yttrande i fjol med anledning av den kommunistiska motionen om anordnande av en statlig verkstadsindustri i Norrbotten råddes riksdagen att avvakta de resultat som kunde vinnas genom förestående statsingripanden av annat slag i syfte att motverka arbetslösheten. Det framgick av flera riksdagsdebatter under 1964 att det var effekten av regeringens lokaliseringsförslag som skulle avvaktas. Efter riksdagsbeslutet i denna fråga är det väl dock ingen som tror att man enbart därigenom kan komma till rätta med de stora problem som det härvidlag handlar om. Detta var som bekant huvudtema för många motioner, reservationer och tal under lokaliseringsdebatten, och såväl inrikesministerns kommentarer som en del av utskottets betänkande innebär ett medgivande att man kanske också måste utbygga den statliga industrien.

Det går enligt vår mening inte att dröja med sådana åtgärder. Den väntetid, som man nu har inlett, innebär för Norrbottens del att man har startat med 20 000—25 000 arbetslösa! Vi påvisade under debatten om verkstadsmotionen (11 mars 1964) att prognoserna redan vid den tiden förutsade en ytterligare minskning av antalet sysselsatta inom skogsdriften i länet med minst 2 000 man samt att arbetsstyrkan vid kraftverksbyggena i Norrbotten under 1964 skulle minska med 500. Så har det också gått. Oberäknat kom därtill att statsmakterna minskade beredskapsarbetena och företog en åtstramning i fråga om bostadsbyggen så att ytterligare tusentals man blev arbetslösa.

Många län har liknande svårigheter även om läget inte är så katastrofalt som i Norrbotten. Men i samtliga norrlandslän och betydande områden även i övrigt är situationen sådan att en stor utbyggnad av statsindustrien framstår som den enda realistiska lösningen.

Det är ett märkligt faktum att regeringens och riksdagens avvaktande politik nu har lett till att även vissa borgerliga kretsar accepterat de kommunistiska förslagen så långt att även de försöker driva på arbetarmajoriteten i riksdagen för att utbygga statsindustrien. Kommunisternas gamla förslag om en utvidgning av statens metallurgiska företag, t. ex. med nya järnverk i direkt anknytning till gruvdriften såväl i Norrbotten som vid krishotade gruvor i Mellansverige, utgjorde sålunda en del av centerpartiets valprogram i fjol. Folkpartiets största tidning, Dagens Nyheter, har också

i likhet med kommunisterna påtalat det märkliga i att regeringen inte ingriper målmedvetet för att bereda sysselsättning åt hundratusentals arbetslösa kvinnor. I klartext måste denna kritik uttryckas som ett krav om utbyggnad av statsindustrien. I varje fall är det så i Norrland där de senaste 30 årens erfarenheter visar att detta är det enda alternativet till annan företagsamhet, som väsentligen vägleds av egoistiska motiv som är oförenliga med kravet om ekonomisk planmässighet för att tillgodose hela samhällets intressen.

När det alltså är tydligt att inte bara arbetarrörelsen utan betydande kretsar därutöver accepterar en utbyggnad av statsindustrien, är det obegripligt varför regering och riksdag dröjer ytterligare.

De tilltagande svårigheterna i Norrland visar att det inte räcker bara med statlig råvaruutvinning och tillverkning av halvfabrikat. Framför allt erfarenheterna av rationaliseringen i gruvor, skogsdrift och nuvarande former av statlig träindustri har visat att det inom dessa områden kunnat ske stor produktökning samtidigt som antalet anställda minskat. Därmed är inte sagt att expansionsmöjligheterna inom dessa områden är uttömda. Tvärtom vill vi upprepa vad vi sagt tidigare i dessa sammanhang om möjligheten att till exempel öppna nya gruvor och öka produktionen av tackjärn och valsverksprodukter. Men för att kunna absorbera någon väsentlig del av den outnyttjade arbetskraften i Norrland måste de statliga åtgärderna nu inriktas även på tillverkning av färdigvaror.

Mycket talar för att en stor statlig verkstadsindustri är det lämpligaste komplementet till statens gruv- och järnbruksdrift. Enligt vår mening borde hela denna sektor inom den statliga företagsamheten ges formen av en organisatoriskt sammanhållen industrikedja samt med effektiv service även från annan statlig verksamhet, exempelvis transport och energiförsörjning. Hittills har förhållandena inom den offentliga industrisektorn inte varit sådana att statsdriften fått bästa möjliga effektivitet och lönsamhet. Med effektivitet menar vi bl. a. att även statsföretagen skall organiseras så att statens alla resurser utnyttjas för en verklig »konkurrens på lika villkor» med privatkoncerner som har motsvarande tillgång på råvaror, industri, energiproduktion och transportmedel etc. Bl. a. förutsätter detta ett mera varierande produktionsprogram än vad nuvarande statsföretag har. Detta är en sida av lönsamhetsfrågan, men inte den enda. Lönsamhet ur *samhällets* synpunkt kan inte avläsas bara i vinstsiffrorna på det sätt som är vanligt hos privatbolagen utan måste bedömas även med hänsyn till hur de statliga åtgärderna påverkar kommunernas och de enskildas ekonomi inom områden som blir föremål för statsmakternas åtgärder.

Hur statsföretagens tillverkningsprogram skall utformas måste naturligtvis bli experternas sak. Men i fråga om möjligheten att få avsättning för stora varumängder från en statlig verkstadsindustri vill vi erinra om att staten bättre än nu kunde tillgodose samhällets behov genom produktion

vid egna företag. Nuvarande statliga företag är stora beställare hos privata verkstäder i fråga om lok och järnvägsvagnar, bilar, truckar, räls, kabel, generatorer och annan elektrisk apparatur etc. och skulle med visshet kunna uppnå även ekonomiska fördelar genom en sådan samordning av den statliga företagsamheten som vi förordar. Särskilt påtagliga måste fördelarna av en sådan »självförsörjning» vara när det gäller materielanskaffningen till försvaret. Här tillkommer också viktiga försvarspolitiska synpunkter, som måste bli bättre tillgodosedda genom produktion vid statliga företag än med nuvarande anordning, som gör försvarsmakten beroende av privatkapitalister, som också kan tillskansa sig oskäligen överpriser på grund av sin monopolställning.

Den aktuella anledningen till kravet på en utbyggnad av statsdriften är emellertid främst det faktum att de som nu bestämmer inom näringslivet inte kunnat åstadkomma en tillfredsställande ordning i fråga om arbetskraftens utnyttjande och en lokalisering som möjliggör ekonomisk utveckling i alla landsdelar. Det är brist på arbetskraft söderut och stor arbetslöshet norrut. Storfinansens attityd till dessa problem är sådan att man från det hållet inte kan vänta sig något mera betydande bidrag till en lösning av problemen. Återstår alltså bara statliga ingripanden.

Vi anser att statliga verkstäder i Norrland bör bli nästa steg för statsdriftens utbyggnad även därför att verkstadsindustri i stor skala vanligen brukar föra med sig att det växer upp mindre företag som underleverantörer. På Norrlandsmässan 1963 anfördes i en expertinledning som exempel ett sydsvenskt företag som hade 800 sådana underleverantörer inom ett område som är större än de fyra nordligaste länen tillsammans. Om staten startade större verkstäder i Norrland skulle effekten kunna bli att det inom detta område också kunde uppstå ett stort antal mindre företag som underleverantörer.

Under hänvisning till vad sålunda anförts föreslår undertecknade,
att riksdagen beslutar att i skrivelse till Kungl. Maj:t
hemställa om utredning och förslag snarast med syfte att
anordna en statlig verkstadsindustri i Norrland.

Stockholm i januari 1965

Helmer Holmberg

Henning Nilsson

Gustaf Lorentzon
